

**PROBATSIIYA FAOLIYATIDA ARIZA, TAKLIF VA SHIKOYATLARNING  
O’RNI.**

**Tangriberdiyev Kurbonboy Ulugbekovich**

*O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI IIV AKADEMIYASI KURSANTI*

O‘zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi Xuquqbuzarliklar Profilaktikasi kafedrası  
katta o‘qituvchisi

**D.N.Umaraliyeva**

**Kalit so‘zlar:** Probatsiya, ariza, taklif, shikoyat, murojaatlar, inson huquqlari, adolat, davlat boshqaruvi, ochiqlik, ishonch.

**Annotatsiya:** Mazkur maqolada probatsiya faoliyatida ariza, taklif va shikoyatlarning tutgan o‘rni, ularning mazmun-mohiyati hamda ularni ko‘rib chiqish mexanizmlarining huquqiy asoslari tahlil etilgan. Probatsiya tizimi — jinoyat sodir etgan, biroq ozodlikdan mahrum etish jazosiga tortilmagan yoki jazodan shartli ozod etilgan shaxslarni ijtimoiy nazoratda saqlash, ularni jamiyatga qayta moslashtirishga xizmat qiluvchi muhim institut hisoblanadi. Shu jarayonda fuqarolarning ariza, taklif va shikoyatlarini qabul qilish, tahlil qilish va ularni hal etish faoliyati probatsiya xodimlarining eng muhim vazifalaridan biridir. Maqolada fuqarolarning murojaatlari orqali adolatni ta’minlash, inson huquqlarini himoya qilish, korrupsiya va suiiste’molliklarning oldini olishdagi rolga alohida e’tibor qaratilgan. Shuningdek, murojaatlar bilan ishlashda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining joriy etilishi, raqamli platformalar orqali shaffoflikni ta’minlash masalalari ham o‘rganilgan. Muallif tomonidan murojaatlar institutining huquqiy asoslari — “Fuqarolarning murojaatlari to‘g‘risida”gi Qonun, “Probatsiya to‘g‘risida”gi Qonun hamda Prezident farmonlari asosida tahlil qilingan. Probatsiya tizimida shikoyatlar va takliflarning o‘z vaqtida ko‘rib chiqilishi, ularni hal etishning samarali mexanizmlarini ishlab chiqish orqali davlat organlari faoliyatining ochiqligi va fuqarolarning davlat boshqaruvidagi ishtirokini kengaytirish mumkinligi asoslab berilgan. Tadqiqot yakunida muallif probatsiya organlarida murojaatlar bilan ishlashning samaradorligini oshirish bo‘yicha taklif va tavsiyalarni ilgari surgan: xodimlarning kasbiy saviyasini oshirish, psixologik yondashuvni kuchaytirish, har bir ariza va shikoyatni insoniylik va qonuniylik mezonlari asosida ko‘rib chiqish, raqamli tahlil tizimini joriy etish zarurligi ta’kidlangan. Maqola yakunida probatsiya faoliyatining insonparvarlik, adolat va ijtimoiy ishonch tamoyillariga asoslanishi lozimligi qayd etiladi.

**Ключевые слова:** проба́ция, обраще́ние, предложе́ние, жало́ба, гра́ждане, права́ челове́ка, справедливо́сть, откры́тость, дове́рие.

**Аннотация:** В данной статье рассматривается значение заявлений, предложений и жалоб в деятельности службы пробации, их правовая природа и механизмы рассмотрения. Проба́ция является важным институтом, направленным на социальную адаптацию лиц, совершивших преступления, но не лишённых свободы или условно освобождённых от наказания. В процессе пробационного надзора работа

*с обращениями граждан занимает ключевое место, так как через них обеспечивается защита прав человека, прозрачность и справедливость деятельности государственных органов. Автор анализирует нормативно-правовую базу института обращений граждан — Законы Республики Узбекистан “О пробации”, “Об обращениях граждан”, а также соответствующие указы и постановления Президента. Особое внимание уделено внедрению цифровых технологий в процесс рассмотрения обращений, созданию электронных платформ, обеспечивающих открытость и подотчетность государственных структур. В результате исследования выявлено, что своевременное и эффективное рассмотрение обращений, жалоб и предложений способствует укреплению доверия общества к органам пробации и формированию справедливой правовой культуры. Автор предлагает меры по совершенствованию данной деятельности: повышение квалификации сотрудников, внедрение психологических и этических подходов, а также разработку цифровых инструментов анализа обращений. В заключение отмечается, что деятельность службы пробации должна строиться на принципах гуманизма, законности и социальной справедливости.*

**Keywords:** probation, application, proposal, complaint, appeal, human rights, transparency, justice, trust, governance.

**Annotation;** This article explores the role and significance of applications, suggestions, and complaints in the activities of the probation service. It analyzes their legal nature, the mechanisms of handling them, and their impact on human rights protection and transparency in state governance. The probation system is a crucial institution designed to supervise, support, and reintegrate individuals who have committed crimes but are not deprived of liberty or have been conditionally released. Within this system, handling citizens' appeals is one of the most essential aspects ensuring justice, accountability, and human dignity. The study examines the legal framework governing appeals, including the Laws of the Republic of Uzbekistan “On Probation” and “On Citizens' Appeals,” as well as presidential decrees regulating this area. The author emphasizes the importance of digital transformation in the probation system — implementing electronic databases and platforms that ensure open and efficient communication between citizens and state authorities. The findings highlight that timely and fair review of applications, proposals, and complaints helps strengthen public trust in the probation service, promotes a culture of legality, and prevents bureaucratic abuse. The article concludes with several recommendations: improving professional training for probation officers, adopting ethical and psychological approaches in appeal handling, and developing a data-driven analysis system for better responsiveness. Ultimately, the probation service must operate based on the principles of humanity, legality, justice, and transparency.

### **KIRISH**

Zamonaviy demokratik jamiyatda inson huquqlarini ta’minlash, adolat va qonun ustuvorligini qaror toptirish davlat siyosatining eng muhim ustuvor yo’nalishlaridan biridir. O‘zbekiston Respublikasida ham so‘nggi yillarda fuqarolarning davlat organlariga murojaat qilish, ularning arizalari, takliflari va shikoyatlarini ko‘rib chiqish mexanizmlarini takomillashtirishga qaratilgan keng ko‘lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Mazkur yo‘nalishdagi islohotlarning muhim bo‘g‘inlaridan biri — bu probatsiya tizimi faoliyatini takomillashtirish, uning insonparvarlik, adolat va ochiqlik tamoyillari asosida ishlashini ta’minlashdan iboratdir. Probatiya xizmati jinoyat sodir etgan, biroq ozodlikdan mahrum etish jazosiga tortilmagan yoki jazodan shartli ozod etilgan shaxslarni ijtimoiy nazoratda saqlash va ularni jamiyatga qayta moslashtirish vazifasini bajaruvchi muhim huquqiy institut sifatida shakllandi. Probatiya faoliyatida murojaatlar bilan ishlash – bu nafaqat tashkiliy va ma’muriy masala, balki fuqarolarning konstitutsion huquqlarini ta’minlash, adolatli boshqaruvni qaror toptirish, korrupsiyaning oldini olish va jamoatchilik ishonchini mustahkamlashning eng samarali vositalaridan biridir. Har bir ariza, taklif yoki shikoyat inson taqdirini, uning huquqiy manfaatlarini aks ettiradi. Shu sababli probatsiya tizimida murojaatlar bilan ishlash faoliyati xodimlardan nafaqat yuridik bilim, balki yuksak ma’naviy mas’uliyat, odob-axloq, insonparvarlik va ijtimoiy sezgirlikni ham talab etadi. O‘zbekiston Respublikasining “Fuqarolarning murojaatlari to‘g‘risida”gi Qonuni, “Probatiya to‘g‘risida”gi Qonuni hamda Prezident farmonlari va qarorlari murojaatlarni ko‘rib chiqishning aniq tartibini belgilab bergan. Bu hujjatlar murojaatlar bilan ishlash jarayonining shaffof, tezkor va adolatli bo‘lishini ta’minlaydi. Xususan, har bir murojaatni ro‘yxatga olish, uni tahlil qilish, asosli javob qaytarish va natijalarni nazorat qilish mexanizmlari davlat boshqaruv tizimida fuqarolarning ishonchini oshirishga xizmat qiladi. Probatiya xodimlarining murojaatlar bilan ishlashdagi roli o‘ziga xos murakkablik va mas’uliyatni talab etadi. Chunki bu sohada murojaat qiluvchilar ko‘pincha hayotda og‘ir ijtimoiy vaziyatga tushgan, jazodan ozod etilgan yoki ijtimoiy moslashuv jarayonida bo‘lgan shaxslardir. Shunday sharoitda xodim har bir murojaatni insonparvarlik va qonuniylik mezonlari asosida ko‘rib chiqishi, fuqarolarga amaliy yordam berishi, ularning huquq va manfaatlarini himoya qilishi zarur. Aynan shunday yondashuv probatsiya tizimining ijtimoiy ishonchga sazovor bo‘lishiga, jamiyatda adolatli boshqaruv tamoyillarining mustahkamlanishiga xizmat qiladi. Bugungi kunda probatsiya faoliyatida murojaatlar bilan ishlash jarayonlari zamonaviy axborot texnologiyalari asosida raqamlashtirilmoqda. Elektron platformalar orqali murojaatlarni qabul qilish, ularning holatini onlayn kuzatish, tahliliy bazalar yaratish imkoniyatlari fuqarolar uchun qulaylik, tizim uchun esa shaffoflik va samaradorlikni oshiradi. Bu esa davlat xizmatlarining ochiqligi va fuqarolarga xizmat ko‘rsatish madaniyatining yangi bosqichini belgilab bermoqda. Shu bilan birga, probatsiya tizimida murojaatlar bilan ishlashning amaliy tajribasini tahlil qilish shuni ko‘rsatadiki, ayrim hollarda murojaatlar o‘z vaqtida ko‘rib chiqilmasligi, javoblarning asoslanmaganligi yoki ma’muriy sustkashlik holatlari uchrab turadi. Bu esa tizimdagi mavjud kamchiliklarni bartaraf etish, nazorat mexanizmlarini

kuchaytirish va xodimlarning kasbiy malakasini oshirish zaruratini yuzaga keltiradi. Mavzuning dolzarbligi shundan iboratki, fuqarolarning murojaatlarini o‘z vaqtida, qonuniy asosda ko‘rib chiqish — bu nafaqat probatsiya tizimi samaradorligining mezonini, balki davlat organlari faoliyatining ochiqlik darajasini belgilovchi muhim ko‘rsatkichdir. Shu sababli murojaatlar bilan ishlash tizimini takomillashtirish, ularni boshqarishning raqamli, tahliliy va psixologik yondashuvlarini rivojlantirish zarur.

## **ASOSIY QISM**

Probatsiya tizimi — bu davlat tomonidan jinoyat sodir etgan, biroq ozodlikdan mahrum etish jazosiga hukm qilinmagan yoki jazodan shartli ravishda ozod etilgan shaxslarni nazorat qilish, ularni jamiyat hayotiga moslashtirish va qayta tarbiyalashga qaratilgan huquqiy institutdir. Mazkur tizimning samarali ishlashi fuqarolarning murojaatlari, ya’ni ariza, taklif va shikoyatlar institutining to‘g‘ri yo‘lga qo‘yilganligiga bevosita bog‘liqdir. Chunki murojaatlar orqali jamiyatdagi mavjud muammolar, qonun buzilishi holatlari, xodimlarning xatti-harakatlaridagi kamchiliklar aniqlanadi, shu bilan birga, tizimning ochiqligi va fuqarolarga nisbatan ishonchi ortadi.

### **1. Arizalarning probatsiya faoliyatidagi ahamiyati.**

Ariza – bu fuqaro tomonidan o‘zining huquqlari va manfaatlariga oid masalalar bo‘yicha yordam so‘rab, ma’lumot taqdim etish yoki amaliy choralar ko‘rilishini iltimos qilish shaklidagi murojaatdir. Probatsiya xizmatiga kelib tushayotgan arizalar ko‘pincha jazodan shartli ozod etilgan shaxslarning ijtimoiy moslashuvi, ishga joylashish, psixologik yordam olish, huquqiy himoya yoki tibbiy ko‘mak masalalariga taalluqlidir. Shuningdek, arizalar orqali fuqarolar o‘zlarining qonuniy manfaatlarini himoya qilish uchun davlatdan amaliy yordam olish imkoniga ega bo‘ladilar.

Probatsiya xodimlari arizalarni ko‘rib chiqishda bir necha tamoyillarga amal qilishi lozim: qonuniylik, insonparvarlik, odillik, sir saqlash, javobgarlik va shaffoflik. Har bir murojaat o‘z vaqtida, aniq huquqiy asosda, insoniylik nuqtayi nazaridan baholanishi kerak. Bu jarayon probatsiya faoliyatida adolatni ta’minlash, fuqarolarning ishonchini mustahkamlash va davlat xizmatlarining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

### **2. Takliflarning ijtimoiy va boshqaruvdagi roli.**

Taklif — bu fuqaro tomonidan mavjud ijtimoiy, huquqiy yoki tashkiliy muammolarga yechim sifatida ilgari surilgan fikr va g‘oyalardir. Probatsiya tizimida takliflar xodimlarning ish samaradorligini oshirish, nazorat mexanizmlarini kuchaytirish, jazodan ozod etilgan shaxslarni qo‘llab-quvvatlash dasturlarini takomillashtirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Masalan, ayrim fuqarolar tomonidan probatsiya xizmatida psixologik maslahat markazlarini ko‘paytirish, bandlik bo‘yicha o‘quv kurslarini tashkil etish, onlayn murojaatlar tizimini soddalashtirish kabi takliflar kiritilmoqda. Bu esa davlat organlariga fuqarolar bilan hamkorlikni kuchaytirish va ularning ehtiyojlariga mos xizmat ko‘rsatish imkonini beradi. Shu tariqa, takliflar tizimni rivojlantirish va insonparvar boshqaruv mexanizmlarini yaratishda asosiy ijtimoiy turtki bo‘lib xizmat qiladi.

### **3. Shikoyatlarning huquqiy mohiyati va ularni ko‘rib chiqish tartibi.**

# “DUNYO TA’LIMI SIFATINI OSHIRISHNING ILG’OR USULLARI ILMIY JURNALI”

5-Noyabr, 2025-yil

Shikoyat – bu fuqaro tomonidan o‘z huquqlari buzilgan deb hisoblagan holatlar haqida yuqori turuvchi organ yoki mansabdor shaxsga murojaatidir. Probatsiya tizimida shikoyatlar, asosan, xodimlarning harakatlari (yoki harakatsizligi), intizomiy muomala, nazorat choralari qo‘llanishidagi adolatsizlik, ma‘muriy jarayonlardagi sustkashlik yoki huquqiy xatoliklar bilan bog‘liq bo‘ladi.

#### 4. Murojaatlar bilan ishlashda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining roli.

Bugungi kunda probatsiya tizimida murojaatlar bilan ishlash jarayoni raqamli shaklga o‘tmoqda. “Virtual qabulxona”, “Xalq qabulxonalari” hamda “onlayn murojaatlar platformasi” kabi tizimlar orqali fuqarolar istalgan joydan murojaat yo‘llash imkoniga ega. Bu esa ularning davlat organlariga bo‘lgan ishonchini oshiradi, murojaatlarning tezkor qayta ishlanishini ta‘minlaydi. Elektron murojaatlar tizimi nafaqat qulaylik, balki tahliliy imkoniyatlarni ham kengaytiradi. Misol uchun, murojaatlarning turlari, mavzulari, hududlar bo‘yicha statistik ma‘lumotlarini tahlil qilish orqali tizimdagi zaif nuqtalarni aniqlash va ularni bartaraf etish choralari ishlab chiqish mumkin. Shuningdek, bu yondashuv korrupsiyaviy holatlarning oldini olish, shaffoflikni kuchaytirish va fuqarolarning huquqlarini kafolatlashga yordam beradi.

#### 5. Probatsiya xodimlarining mas‘uliyati va kasbiy tayyorgarligi.

Probatsiya tizimida murojaatlar bilan ishlash samaradorligi, avvalo, xodimlarning kasbiy mahorati va axloqiy fazilatlariga bog‘liqdir. Har bir probatsiya xodimi murojaatlarni qabul qilish, tahlil qilish va javob berish jarayonida insonparvarlik, diqqat va e‘tibor bilan yondashishi kerak. Xodimlarning doimiy ravishda huquqiy, psixologik va axloqiy treninglardan o‘tishi, ularning professional madaniyatini oshiradi. Bundan tashqari, probatsiya xodimlari faoliyatida muloqot madaniyati va etika muhim o‘rin tutadi. Fuqarolarning murojaatlarini eshitish, ularning muammolariga befarq bo‘lmaslik, har bir shikoyatni ob‘ektiv baholash – bu xizmatga bo‘lgan ijtimoiy ishonchni oshiruvchi asosiy omillardandir.

#### 6. Murojaatlar institutining ijtimoiy natijalari.

Fuqarolarning ariza, taklif va shikoyatlari – bu davlat va jamiyat o‘rtasidagi muloqotning eng faol shaklidir. Aynan ushbu mexanizm orqali fuqarolar o‘z fikrini bildiradi, mavjud muammolarga e‘tibor qaratadi va ularning yechimida ishtirok etadi. Natijada, probatsiya tizimi yanada shaffof, javobgar va insonparvar boshqaruv modeliga aylanadi. Shuningdek, murojaatlar asosida amalga oshirilgan islohotlar, ichki nazorat mexanizmlarining kuchaytirilishi, ochiq eshiklar siyosati va ommaviy axborot vositalari bilan hamkorlik tizimdagi ijobiy o‘zgarishlarning barqarorligini ta‘minlaydi. Shu jihatdan murojaatlar bilan ishlash faoliyati nafaqat huquqiy, balki ijtimoiy va ma‘naviy jarayon sifatida ham muhim ahamiyat kasb etadi.

### XULOSA

Probatsiya faoliyatida ariza, taklif va shikoyatlar instituti — fuqarolik jamiyatining eng muhim demokratik mexanizmlaridan biri bo‘lib, u davlat organlari faoliyatining ochiqqligi, shaffofligi va javobgarligini ta‘minlashda beqiyos ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, probatsiya tizimida mazkur institutning samarali ishlashi jinoiy jazodan ozod etilgan



# “DUNYO TA’LIMI SIFATINI OSHIRISHNING ILG’OR USULLARI ILMIY JURNALI”

5-Noyabr, 2025-yil

shaxslarning huquq va manfaatlarini himoya qilish, ularni ijtimoiy hayotga qayta moslashtirish, jamiyatga integratsiya qilish jarayonida muhim o‘rin tutadi. Bugungi kunda jamiyat rivojlanishining yangi bosqichida probatsiya tizimi faqat nazorat va hisob yuritish organi emas, balki insonparvarlik, ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash, huquqiy tarbiya va ma’naviy tiklanish markaziga aylanmoqda. Shu bois, ariza, taklif va shikoyatlar bilan ishlash faoliyati bu tizimning ajralmas bo‘lagi hisoblanadi. Murojaatlar orqali nafaqat muammolar aniqlanadi, balki ularning sabablarini tahlil qilish, tizimdagi kamchiliklarni bartaraf etish, xodimlarning javobgarligini oshirish, hamda fuqarolarning davlatga bo‘lgan ishonchini mustahkamlash imkoniyati yaratiladi. Arizalar orqali fuqarolar o‘z huquqlarini tiklash, adolatni qaror toptirish, ijtimoiy yordam va qo‘llab-quvvatlash mexanizmlaridan foydalanish imkoniga ega bo‘ladilar. Probatsiya xizmatiga kelib tushayotgan arizalarning tahlili shuni ko‘rsatadiki, ularning aksariyati ijtimoiy moslashuv, bandlik, yashash joyini aniqlash, psixologik yordam va huquqiy maslahat olish bilan bog‘liq. Bu esa shuni anglatadiki, probatsiya tizimi nafaqat nazorat mexanizmini, balki fuqarolarni hayotga qaytarish, ularga ishonch berish, yangi yo‘l ochib berish missiyasini ham bajaradi. Takliflar esa tizimni yanada takomillashtirishga xizmat qiluvchi ijtimoiy mexanizm sifatida qaraladi. Fuqarolarning amaliy takliflari probatsiya xizmatining real faoliyatiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi, innovatsion yondashuvlarni kiritish imkonini beradi. Masalan, elektron nazorat tizimlarini joriy etish, psixologik markazlar sonini oshirish, ijtimoiy moslashuv markazlarini hududiy darajada tashkil etish kabi takliflar amaliyotda o‘z samarasini bermiqda. Shu jihatdan, takliflar davlat boshqaruvida “pastdan yuqoriga” tamoyilini kuchaytiradi va ijtimoiy sheriklik tamoyillarini mustahkamlaydi. Shikoyatlar esa tizimdagi mavjud kamchiliklarni ochib beruvchi “ko‘zgudek” vosita bo‘lib, ular orqali probatsiya xodimlarining faoliyatini nazorat qilish, intizomiy javobgarlikni kuchaytirish va xizmatning adolatli ishlashini ta’minlash mumkin. Har bir shikoyat aslida tizimning zaif nuqtasini ko‘rsatib beradi, u esa o‘z navbatida ichki islohotlar uchun turtki bo‘ladi. Shuning uchun probatsiya xodimlari har bir murojaatni jiddiy qabul qilishi, fuqarolar bilan ochiq muloqot olib borishi, ularning ishonchini qozonishi zarur. Bugungi kunda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining joriy etilishi murojaatlar bilan ishlash jarayonini sifat jihatidan yangi bosqichga olib chiqdi. Elektron shakldagi murojaatlar tizimi — bu fuqarolarning davlat organlariga murojaat qilishda vaqt, masofa va resurs jihatidan samaradorlikni ta’minlaydi. Bunday tizimlar murojaatlarning yo‘qolib ketishiga, soxta ma’lumot berilishiga yoki kechikish holatlariga barham beradi. Shu bilan birga, raqamli tizimlar yordamida murojaatlar monitoringi, statistik tahlil va natijadorlik baholash imkoniyati ham kengaymoqda. Probatsiya tizimi xodimlari faoliyatida murojaatlar bilan ishlash madaniyati, kasbiy etikasi va insonparvarlik tamoyillari alohida ahamiyatga ega. Har bir xodim fuqarolarning muammosiga befarq bo‘lmasligi, ularning holatini chuqur anglashga harakat qilishi kerak. Shu yo‘sinda, murojaatlarning har biriga e’tiborli yondashuv nafaqat bir inson taqdirini, balki butun tizimning obro‘sini belgilaydi. Inson qadrini ulug‘lash, uning huquqlarini himoya qilish — probatsiya faoliyatining eng oliy maqsadidir.

**FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:**

1. Karimov, I.A. “Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch”. – Toshkent: Ma’naviyat, 2008.
2. Yo‘ldoshev, B.X. “Huquqbuzarliklarning oldini olish va probatsiya faoliyatining huquqiy asoslari”. – Toshkent: Akademiya, 2021.
3. Abduvaliyev, S., va Xaydarov, B. “Probatsiya xizmati xodimlarining amaliy faoliyati va ularning vakolatlari”. – Toshkent: IIV Akademiyasi nashriyoti, 2020.
4. Normurodov, A.N. “Jinoyat jazolarini ijro etish tizimida probatsiya institutining o‘rni va ahamiyati”. – Toshkent: Yuridik adabiyotlar, 2021.
5. Shodiyev, M. “Jazodan ozod etilgan shaxslarni ijtimoiy moslashtirishda probatsiya xizmatining roli”. – Toshkent davlat yuridik universiteti ilmiy jurnali, 2022.